

УДК 069.02:908(477)“Бойківщина”-051 І.Фил.

ІВАН ФИЛИПЧАК ЯК ЗАСНОВНИК І АКТИВНИЙ ДІЯЧ МУЗЕЮ “БОЙКІВЩИНА”

Галина Савчин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів Україна*

Розглянуто організаційно–педагогічні аспекти діяльності Івана Филипчика як організатора й активного діяча музею “Бойківщина” у Самборі. Акцентовано на значенні музею як осередку національно-духовного життя українців Галичини у 20–30-х роках ХХ ст.

Ключові слова: музей, етнопедагогіка, національне відродження, національне виховання, українознавство.

Життя і діяльність Івана Филипчика, відомого українського письменника, культурно-освітнього діяча першої половини ХХ ст., заслужено повертається із забуття, стає надбанням української історії та культури. Його багатогранна діяльність, творча спадщина привертає увагу науковців-дослідників. З’явилися ґрунтовні літературознавчі праці (П. Сорока, Б. Денисюк), окрім того, його ім’я наведено також в окремих історико-красознавчих, етнографічних розвідках (В. Семчишин, Б. Добрянський). Однак недостатньо з погляду цілісності і повноти розкрита така важлива компонента його подвижницької праці, як педагогічна і культурно-просвітницька діяльність. Йдеться про активну діяльність Івана Филипчика як організатора і натхненника музейної справи, одного із яскравих представників музейницького руху в Галичині першої третини ХХ ст.

Ставимо за мету узагальнити внесок Івана Филипчика у становлення та розбудову музею “Бойківщина” у Самборі як важливого осередку культурно-духовного життя українців Галичини 20–30-х років ХХ ст.

У 20-х роках ХХ ст. як відповідь на полонізаційну, антиукраїнську політику польської влади у Галичині розгортається широкомасштабний український громадсько-просвітницький рух. Створюється розгалужена сітка громадських культурно-освітніх, господарсько-економічних товариств і організацій, започатковуються різноманітні акції, що свідчили про піднесення національної свідомості українського населення Галичини.

Яскравою сторінкою українського національного відродження 20–30-х років ХХ ст. у Галичині стала діяльність культурно-освітнього товариства

“Бойківщина” і його головного дітища – музею “Бойківщина”, співзасновником та ідейним натхненником яких був Іван Филипчак.

Заснування цієї культурно-просвітницької організації було спричинено умовами, в яких опинилося гірське населення української етнографічної території Бойківщини. Багаторічна австро-польська політика була спрямована на денаціоналізацію місцевих українців, позбавлення історичної пам’яті. Власне ці обставини у 20-х роках ХХ ст. спричинили рух передової частини української інтелігенції Бойківщини за національне усвідомлення. Життя вимагало створення осередку, який би зайнявся дослідженням та популяризацією історичного минулого краю, збереженням пам’яток культури, історії, побуту.

Наприкінці серпня 1927 р. група місцевих викладачів, юристів, лікарів вирішила заснувати у Самборі Товариство і музей “Бойківщина”. Ініціативну групу очолив адвокат д-р Володимир Гуркевич, “освічений, інтелігентний чоловік, що цікавився минулим та художньою літературою, любив народну пісню, мав добре вироблений мистецький смак” [5, с. 76]. На зборах групи, що відбулися 15 лютого 1928 р., було розглянуто статут товариства й обрано управу у такому складі: голова – В. Гуркевич, заступник голови – радник суду В. Курчак, секретар – гімназійний вчитель В. Скорик, скарбник – лікар В. Кобільник, виділові – радник суду М. Івасюк, професор гімназії А. Княжинський і викладач вчительської семінарії І. Филипчак.

Власне І. Филипчаківі випала нагода реалізувати одну з програмових засад діяльності Товариства – “організація музею, збір експонатів, пропаганда та створення нових музеїв в Галичині”. Отримавши як меценатську допомогу від активного громадського діяча Самбірщини адвоката Д. Стахури цілий поверх його власного будинку для розміщення експозицій музею, Іван Филипчак із властивим йому запалом та енергією взявся за розпочату справу. З початку відкриття музею і до свого арешту в листопаді 1944 р. він був незмінним директором музею, долучився до його розбудови, перетворення у дієвий осередок наукового і культурно-просвітницького життя бойківського краю.

Завдяки його зусиллям була проведена передусім значна робота щодо комплектування фондів музею. Ентузіасти музею, роз’їжджаючи по Бойківщині, почали збирати все, що “мало музейну вартість” [7, с. 310]. До пошуку предметів старовини, мистецтва, бойківського побуту було залучено багато небайдужих до цієї справи осіб – місцевих священиків, учителів, свідомих селян. Протягом перших чотирьох років діяльності музею було зібрано понад 6000 предметів, а вже 1938 року збірка його складалася з 30676 експонатів з відділами мінералогії, палеонтології, археології, етнографії, церковного мистецтва, стародруків, часописів, карт. Тематична спрямованість експонатів музею біла різною. Чимало місця займали

предмети матеріальної культури бойків (крем'яні сокири, молотки, серпи, дерев'яні плуги, ножі, стріли та інші знаряддя), якими користувалися на Бойківщині. Цінними здобутком музею стали твори сакрального мистецтва, раритетні рукописні церковні книги, давні документи: громадські, церковні, шкільні акти, шляхетські дипломи, військові атрибути, зокрема, самопали, шаблі та ін.

Іван Филипчак перебував у тісному контакті з тодішнім перемиським єпископом Йосафатом Коциловським, радився з ним. Унаслідок владика видав розпорядження, щоб ті церковні храми, в яких збереглися цінні зразки давнього сакрального мистецтва, здавали їх у фонди Самбірського музею. Листуючись з із відомим галицьким педагогом Б. Заклинським, він запитував, "чи немає старих шематизмів або рукописних Євангелій, бо ми все збираємо до бойківського музею в Самборі, він відкритий для публіки та шкіл" [2].

Гордістю музею "Бойківщина" стала добротна книгозбірня, до поповнення якої долучилося свідоме громадянство. Зокрема, учителька с. Ваневичі Марія Борковська подарувала музею наукову бібліотеку (а це півтори тисячі примірників літератури) свого батька, колишнього директора Дрогобицької гімназії, редактора часопису "Діло" Олександра Борковського, цінні наукові книги передав до музею професор Львівського університету П. Домбковський тощо.

Управа музею започаткувала збір та впорядкування портретів славетних бойків та діячів бойківського краю. Станом на 1933 р. в музеї було виставлено для огляду 19 портретів, зокрема, князя Льва Даниловича, ректора Болонського університету Юрія Дрогобича, героя Відня Юрія Кульчицького, гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, єпископа І. Снігурського, письменника Івана Франка та ін. [6, с. 6].

Іван Филипчак як директор музею вважав своїм обов'язком вести широку інформаційну роботу про діяльність музею, результати його наукових пошуків. У тогочасних періодичних виданнях знаходимо низку його публікацій про знайдені археологічні пам'ятки, науково-історичний аналіз щодо їхнього місця в контексті розвитку історичного процесу. Зокрема, відшукані під час розкопок багато римських монет. Учений пов'язує із проходженням через Самбірщину торгового шляху з Візантії і Риму до Балтійського моря [6, с.7]. На території краю співробітники музею знаходили також передісторичні городища, стародавні могили, які, на думку І. Филипчака, повинні обов'язково стати предметом наукового вивчення. Він акцентує на потребі досконалого дослідження замкових і оборонних споруд, що залишилися на території Бойківщини (Ясениця Замкова, Урич, Устиновичі та ін.), що дасть змогу привідкрити маловідомі сторінки історичного минулого України.

Своєрідною трибуною музейництва стало започатковане 1931 р. Товариством видання під назвою “Літопис Бойківщини”, яке виходило до 1939 року. Крім наукових розвідок, рецензій, огляду наукових новин, тут друкують результати наукових пошуків музейних працівників, подають хроніку діяльності музею тощо.

У 30-х роках ХХ ст. музей “Бойківщина” на чолі з І. Филипчаком стає відомою науково-просвітницькою установою далеко за межами Галичини. Його визнано найкращим серед регіональних музеїв Польщі; до музею прислали своїх дослідників університети Львова, Кракова, Варшави, Познані; його відвідували прихильники народного мистецтва й побуту з Литви, Чехії, Сербії, Швеції; велася переписка з аналогічними закладами в Осло, Парижі, Лондоні, Празі, Відні, Будапешті. Надійшла пропозиція і від Академії наук України щодо обміну науковими виданнями, але польська влада виступила категорично проти будь-яких контактів з Радянською Україною [4]. Свідченням визнання ефективної діяльності музею “Бойківщина” стало те, що 1931 року він поряд із такими авторитетними у цій царині установами, як Національний музей у Львові, який діяв під опікою митрополита Андрея Шептицького, Музей Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка увійшов до створеного загальнопольського “Союзу музеїв у Польщі”.

Іван Филипчак бере активну участь у всіх музейницьких заходах цього періоду, є ініціатором багатьох музейних починів. Він очолює самбірську делегацію музейників на Першому українському музейному з’їзді, що відбувся 25 квітня 1931 р. у Львові [3]. Порушені на з’їзді питання активізації музейної справи, координації зусиль ентузіастів стали орієнтирами для подальшого розгортання музейницького руху в Галичині. Господарем і організатором Другого музейного з’їзду став безпосередньо музей “Бойківщина”. Самбірський з’їзд, що відбувся на початку червня 1933 року, започаткував нову організаційну схему проведення таких зібрань. Зокрема, були виголошені наукові доповіді з питань історії та культури Галичини, відбувалася загальна дискусія, а також окремий день був присвячений організації екскурсій [1].

З ініціативи музею “Бойківщина” на Третньому з’їзді представників галицьких українських музеїв, що відбувався у червні 1935 р., було створено спеціальний Комітет українських обласних музеїв із завданням координувати та спрямовувати діяльність регіональних музеїв, представляти їхні інтереси у взаєминах із музейними установами Львова.

Івана Филипчака як чільника музею “Бойківщина” бачимо серед активних учасників наступних музейних з’їздів, що періодично відбувалися в Галичині включно до 1938 року. Його авторитет як визнаного на той час музеолога, великого натхненника музейної справи надавав музейному рухові

конструктивного характеру, завдяки чому музеї ставали важливою складовою культурно-освітнього поступу галицьких українців.

Важливо виокремити ще одне дієве спрямування діяльності самбірського музею на чолі з І. Филипчаком, що стосується освітньо-виховної роботи з молоддю, – започаткування такого напрямку, який ми сьогодні називаємо музейною педагогікою. І. Филипчак вбачав місію музею не тільки у збиранні, зберіганні, науковому поданні історичних експонатів, але й постійно акцентував на винятковому значенні музею для повноцінного національного виховання молоді, потребі взаємодії музею і школи, творенні музейно-педагогічних програм. Музеї створюються “не тільки для того, щоб зберегти пам’ять про минуле, вони наче живі голоси кличуть народ до єдності, закликають його берегти і цінувати свою духовність” [5, с. 430]. Ознайомлення молоді з історичними раритетами, пам’ятками матеріальної і духовної культури краю, регіону, звернення до визначних постатей, на його думку, має потужний освітньо-виховний потенціал, сприяє формуванню у молодого покоління патріотизму, національного усвідомлення, відчуття причетності до історії рідного народу, може “збуджувати серця, надихати їх до дій та вчинків”. Невипадково у звітах музею зосереджена увага на формах і методах роботи музею з навчальними закладами, залучення учнів народних і середніх шкіл до пошукової, експедиційної роботи, створення експозицій тощо.

На своєму “музейному посту” І. Филипчак пройшов і звершення музею, пік його слави і досягнень, на очах письменника-педагога відбулося і згорання його діяльності. Радянська влада 1939 р. ліквідувала товариство “Бойківщина”, український музей було об’єднано з польським і перейменовано у місцевий історико-етнографічний музей. У роки німецької окупації співробітники музею доклали чимало зусиль щодо збереження музейних збірок, проте частина особливо цінних експонатів (ікони XIII–XIV ст., історичні картини та ін.) були вивезені, місце їх перебування не відоме. Керівництво музею виношувало план будівництва спеціального приміщення під музей, було розпочато збір добровільних внесків на будову, яку планували закінчити до 1942 року. Однак здійснитися цим планам не судилося.

У 1944 р. І. Филипчака за націоналістичне минуле органи НКВС заарештували, заслали в Сибір, де 21 жовтня 1945 р. в Тайшетському концтаборі Іркутської області він закінчив свою земну дорогу.

Після війни музей відновив роботу під назвою краєзнавчого, однак 1954 р. за рішенням владних структур був остаточно розформований. Тільки у 90-х роках, з добою української державної незалежності, з’явилися передумови для відродження і наповнення новим змістом діяльності як товариства “Бойківщина”, так і його музею.

Підсумовуючи, зазначимо виняткову роль письменника-педагога Івана Филипчак у створенні і забезпеченні діяльності музею “Бойківщина” у Самборі як важливого осередку національно-культурного життя українців Галичини у 20–30-х роках ХХ ст.

1. *Дучимінська О.* Другий з’їзд українських музейників // Жіноча доля. 1933. Ч.15.
2. *Львівська наукова бібліотека НАН України ім. В.Стефаника.* Відділ рукописів. Фонд Заклинських. Спр. 49/10.
3. Перший з’їзд українських музейників у Львові // Діло. 1931. 7 трав.
4. *Семчишин В.* Сторінки історії Товариства і музею “Бойківщина” <http://www.sambir.lviv.ua/main.php3?chapter=i5>
5. *Сорока П.* Іван Филипчак. Літературний портрет. Тернопіль, 2001.
6. *Филипчак І.* На розмові з минулим // Неділя. 1933. Ч. 34. С. 7.
7. *Филипчак І.* Музей “Бойківщина” у Самборі // Життя і знання. Груд. 1935. С. 310–311.
8. *Филипчак І.* Про музейництво та про наші музеї // Життя і знання. 1935. Трав. С. 168–170.

IVAN PHYLYPCHAK AS A FOUNDER AND ACTIVE DOER OF THE “BOYKIVSHCHYNA” MUSEUM

Halyna Savchyn

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 L'viv, Ukraine*

The article portrays the activity of Ivan Phylpchak as an organizer and active doer of the “Boykivshchyna” museum in Sambir. The accent is focused on the importance of a museum as a centre of Ukrainians’ national and moral life in Halychyna in 20 – 30 ies of the XX century.

Key words: museum, ethnical pedagogy, national regeneration, national education, Ukraine knowledge.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2008

Прийнята до друку 27.05.2008